

LÁNYOK ÉS NŐK OKTATÁSA, SZAKKÉPZÉSE VÁCOTT - A KATOLIKUS SZAKKÉPZÉS LEHETŐSÉGEI A 20. SZÁZADBAN

EDUCATION AND VOCATIONAL TRAINING OF GIRLS AND WOMEN IN VÁC – THE POSSIBILITIES OF CATHOLIC VOCATIONAL TRAINING IN THE 20TH CENTURY

Vác, Karolina leányiskola
(Piarista Múzeum, <https://mandadb.hu/dokumentum/1211647/20212842P2.jpg>)

Fábián Borbála

PhD történész, megbízott kutató. Kilátó Piarista Pályaorientációs és
Munkaerőpiaci Fejlesztő, Módszertani Központ.

ÖSSZEFOGLALÁS

A lányok oktatása a 18. század közepén kezdődött Vácott. Az 1810-es évektől a lányok külön iskolába, illetve osztályba jártak. Tanítójuk a kántor, korabeli elnevezése karmester, volt. A 19. század közepétől a kezdő tanítók voltak a lányok oktatói. A század második felében több magán leányiskola is működött a városban. A Páli Szent Vin-

DOI: 10.54231/ETSZEMLE.2022.2.4

céről nevezett Irgalmas Nővérek 1880-tól működtek Vácott: először a szegények ellátását végezték, 1881-től óvodát, 1882-től iskolát is működtettek, kézimunkát is tanítottak a lányoknak. 1886-ban Virter Bertalan hagyatékából új iskolát építettek a Miklós téren a felsőbb leányiskola részére, 1894-től leány polgári iskolát is fenntartottak. Gróf Csáky Károly váci püspök alapítványából 1905-ben új leányiskola épületet emeltek, melyet a püspök édesanyjának emlékére Karolinának neveztek el. Az első világháború idején, 1916-ban indult először női kereskedelmi tanfolyam Vácott a Karolina épületében, de a piarista tanárok szervezésében 1919-ig. 1924-ben a váci izraelita polgári iskola indított egy éves női kereskedelmi szaktanfolyamot. 1925-ben újraindították az egy éves katolikus kereskedelmi szaktanfolyamot is a Karolinában 1932-ig. 1933-ban indult először az Irgalmas Nővérek szervezésében női kereskedelmi szaktanfolyam. Az iskolai értesítőkből is olvashatunk a tanfolyamról, a tanárok között Vincés nővérek is voltak. Az 1934-35-ös tanévtől kétéves tanfolyamot indítottak, melyből 1937-től egy négy évfolyamú női felsőkereskedelmi iskola lett. 1938-tól a Karolina régi épületébe, a Miklós térre költözött. 1936-42 között a Vincés nővérek nőipari iskolát is működtettek Vácott, ami érdeklődés hiánya miatt szűnt meg. A lányok oktatásának fejlődése hozzájárult a fiúk oktatásának fejlesztéséhez is. Az Irgalmas nővérek iskolái a város kulturális és szociális életének emeléséhez is hozzájárultak. Ezek az iskolák Vác iskolavárossá válását is elősegítették, mert nemcsak Vác és környékéről, hanem más megyékből is voltak tanulók.

Abstract

In Vác, the education of girls began in the mid-18th century. From the 1810s, girls attended separate schools and classes. Their teacher was the cantor, also known as the conductor at the time. From the mid-19th century onwards, novice teachers were the tutors for girls. In the second half of the century there were several private girls' schools in town. The Daughters of Charity of Saint Vincent de Paul order was active in Vác from 1880, first caring for the poor, then running a kindergarten from 1881 and a school from 1882, teaching needlework to girls. In 1886, Bertalan Virter's bequest was used to raise a new building on Miklós Square for a girls' secondary school, and from 1894 they also started a girls' higher elementary school. A new girls' school building was erected in 1905 from the foundation of Count Károly Csáky, bishop of Vác, and named Karolina in memory of the bishop's mother. During the First World War, in 1916, the first women's trade course was started in Vác in the Karolina building, but it was organized by Piarist teachers until 1919. In 1924, the Vác Isra-

elite Higher Elementary School started a one-year course for women on commerce. In 1925, the one-year Catholic trade course was also resumed at the Karolina until 1932. In 1933, the Daughters of Charity also organized their first women's commercial training course. We can read about the course in the school bulletins too, and we know that there were members of the Daughters of Charity as well among the teachers. From the academic year 1934–35, a two-year course was introduced, which evolved into a four-year commercial secondary school for women in 1937. In 1938, it moved to the old building of the Karolina on Miklós Square. Between 1936 and 1942, the Daughters of Charity also ran a women's industrial school in Vác, which was closed due to lack of interest. The development of girls' education also contributed to the development of boys' education. The schools of the Daughters of Charity also contributed to the cultural and social life of the town. In addition, these schools helped Vác to become a school town, because they had students not only from Vác and its surroundings, but also from other counties.

Kulcsszavak: nők oktatása, nők szakképzése, kereskedelmi szaktanfolyam, felső kereskedelmi iskola

Keywords: women's education, women's vocational training, vocational training in commerce, secondary commercial school

Az oktatás Vácott a középkori magyar állam első századában elkezdődött, a 11. századtól káptalani iskola működött a városban. A lányok középkori és újkori oktatásáról Vácott nagyon kevés adattal rendelkezünk, a várostörténeti monográfiákban szinte nem is említik. A 18. század és a felvilágosodás kora változást hozott.

Gróf Migazzi Kristóf váci püspök 1764-es rendeletében a váláserkölcsei oktatás mellett a gyerekek oktatását is szabályozta. Két évvel korábban a plébánosok kötelességévé tette, hogy hetente egyszer látogassák meg az iskolákat, ellenőrizték a tanítók munkáját. Püspökvác tanácsa 1752-ben már a fiúk és a lányok tanítására fogadta fel Persics Tamást.¹ A 18. században nagyon kevés helyen működött Magyarországon külön leányosztály, egy 1770-es összeírás 19. helyen talált leányiskolát vagy leányosztályt.²

A 18. század Mária Terézia korabeli oktatási reformjaihoz több szálon is kötődik Vác. A Ratio Educationis előkészítésében három váci piarista vett részt. Az 1777-es Ratio Educationis a lányok okta-

¹ Molnár Lajos: Az iskolák. In: Vác története I. szerk. dr. Sági Vilmos, (Studia Comitatus 13.) Szentendre, 1983. 191.

² Bobula Ida: A nő a XVIII. század magyar társadalmában. Budapest, 1933. 108.

tására is tartalmaz rendelkezéseket. A tankötelezettséget II. József egyik rendelete mondta ki a 6-12 éves korú gyermekek számára.

A 18. század második felében több tanító női szerzetesrend is letelepült Magyarországon, például angolkisasszonyok, Notre-Dame-apácák, orsolyiták. Az angolkisasszonyok rendjét először Pázmány Péter hozta Magyarországra, végleges letelepedésük Mária Terézia királynőhöz kötődik, aki 1770-ben a budai várban telepítette le őket alapítvánnyal, ünnepélyes bevezetőjük a váci püspök Migazzi Kristóf volt. A nagyszombati egyetem Budára helyezésekor az angolkisasszonyok épületeit kapták meg, akiknek Migazzi a régi püspöki palota épületét ajánlotta fel új lakhelyül. 1777 és 1787 között, Pestre költözésük előtt, a lányok nevelésével foglalkozó rend Vácott működött. A váci épületüket később a siketnéma intézet kapta meg.³

1774-ben Migazzi püspök a normális iskolák működéséről szóló rendelkezésében a gyerekek tanulásra ösztönzéséről is gondoskodott, hogy negyedévente a plébános, a prefektus és a városi tanács egy tagja látogassa meg az iskolákat, és a legjobb tanulók között, akik a legjobban írnak, olvasnak és számolnak, jutalomdíjat osszon ki a fiúknak és a lányoknak egyformán.⁴ A lányok tanítása más városokhoz hasonlóan a kántor, akit a korabeli forrásokban karmesternek is neveznek, egyik feladata volt.

A II. Ratio Educationis (1806) szerint a lányok számára külön iskolákat kellett, ahol ez megoldható volt, felállítani. Vácott erre az 1810-es években került sor. 1813-ban Püspök-Vác területén a belvárosban az anyatemplom melletti iskola 2 classisa a fiúgyermekeknek és egy a lányoknak volt. A felsővárosi iskola egy tantermébe 250 gyerek járt. A helytartótanács rendeletére ezt a tantermet megnagyobbították és kettéválasztották, hogy a lányok és a fiúk külön osztályba járjanak. Munganaszt Pált 1821-től Ulrich István követte a karmesterségben és a lányok oktatásában, aki 1822-ben új táblát és két új padot is kért a lánytanulók számának növekedése miatt.⁵

1823-ban a Helytartótanács rendelete szerint egy leánytanítót is fogadniuk kellett volna a zsúfoltság megszüntetése érdekében, és, hogy a lányokat női kézimunkára megtanítsa, de a városi tanácsnak erre nem volt pénze. 1824-ben a városi tanács szerint nincs szükség külön leánytanítóra, mert a varrást a szegényebbek otthon megtanulják. A gazdagabb polgárok lányai a varrást és más női ismereteket

³ *Karcsú Arzén*: Vác város története, IX. kötet, Vác, 1880-1888. 266. és Molnár L: Az iskolák. i. m. 191.

⁴ „Késő maradékainknak tétessen jegyzésben!” Írásos emlékek Vác város múltjából, 1074 -1990. összeállította. Horváth M. Ferenc és Pintér Tamás, (Váci Történelmi Tár 1.) Vác, 1996. 186.

⁵ „Késő maradékainknak ...” i. m. 195.

magántanítóktól tanulják meg. Egy leánytanítóhoz a szülőknek nem lenne bizodalma.⁶

1838-ban elutasították egy magán leányiskola felállítását. Ebben az időben a kezdő tanítók a lányok oktatását végezték, s ha megüresedett egy fiúkat tanító állás, akkor közülük választották az új tanítót a városi monográfia szerint. A 19. század elején a karmester és a lányok tanítójának állását különválasztották. Az 1845-ös helytartótanácsi rendelet, a „Magyarország elemi tanodáinak szabályai” szerint a két évfolyamos alsó elemi iskola elvégzése a lányoknak és a fiúknak is kötelező volt 6 és 12 éves koruk között.⁷

A 19. század második felében több magán leányiskola működött Vácón. Ezek közül legnagyobb és leghíresebb Krenedits Matild iskolája volt, ami 1859-ben nyílt meg, a megyei tanfelügyelő is elismeréssel említette ezt az iskolát.⁸ Fedor (Fodor) Imre tanító felesége 1876 és 87 között egy hatosztályos magántanodát működtetett. Egy másik tanító lánya, Dobóné Amália néhány évig otthon, majd a városi iskolában tanította a lányokat női kézimunkára.

Az Irgalmas Nővérek és a lányok oktatása Vácott

A Páli Szent Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek rendje 1633-ban Párizsban alakult és 1852-ben Pinkafőn telepedett le Magyarországon. A 19. század második felében Nagyváradon, Pápán és Veszprémben elemi iskolákat is működtettek. 1868 után a legtöbb magyarországi tanítással foglalkozó apácarendnek óvónőképzője és tanítónőképzője is volt. Az Irgalmas Nővéreknek Nagyváradon óvónőképzőjük, Pápán és a Randolder Intézetben, Budapesten tanítónőképzőjük is volt. 1905-ben lett önálló a magyar rendtartomány Budapest székhellyel. Főként betegápolással és szegénygondozással foglalkoztak, de számos helyen oktatással is és menhelyeket, árvaházakat is fenntartottak. Irgalmas nővéreknek, Vincés-nővéreknek, vagy ruhájuk színéről szürke nővéreknek is nevezték őket.⁹ A két világháború között a leg-

⁶ „Késő maradékainknak ...” i. m. 313-314.

⁷ *Mészáros István*: Magyar iskolatípusok. (A magyar neveléstörténet forrásai VI.) Bp., 1995. 18.

⁸ „1873. évig 4 elemi osztályra volt felosztva. Ettől 6 osztályra lett berendezve, s 1883-tól 8-ra. A 4 felsőbb osztályban a polgári osztályokra előírt tárgyak adatnak elő, melyekben a k. r. tanárok is közreműködnek. Ezen intézetben kezdete óta több, mint ezer tanulóleánykák képeztettek s folyton dicséretesen futja pályáját. Tanítanak benne francia nyelvet, női munkákat stb. a rendes tanszakokon kívül.” (*Karcsú A.*: Vác ... i. m. IX. 79.)

⁹ Magyar katolikus lexikon (<http://lexikon.katolikus.hu/I/Irgalmas%20N%C5%91v%C3%A9rek.html>, letöltés 2021. aug. 9.)

népesebb női rend volt Magyarországon, és a legtöbb intézményt (90 körül) ők tartották fenn.¹⁰

1927-ben 89 házban 1200 nővér volt Bakócatól Zalaapátiig. Polgári iskoláik voltak Bonyhádon, Budapesten, Keszthelyen, Pápán, Vácott és Veszprémben.¹¹ 1937-ben 45 elemi iskolát, polgári iskolát és/vagy óvodát működtettek Magyarországon Adonytól Zalaapátiig. Polgári iskoláik voltak: Bonyhád, Budapest, Keszthely, Pápa, Szentendre, Vác, Veszprém. Egy tanítóképzőjük is volt Pápán.¹² 1948-ban már 52 településen voltak jelen, a polgári iskoláik száma és helye nem bővült, de Veszprémben ipari iskolát és kereskedelmi szaktanfolyamot is működtettek, valamint két árvaházuk is volt Kaposváron és Szegeden.¹³ Szociális intézményekben is szolgáltak, kórházakban, szegényházakban, napközi otthonokban, elmeegógyintézetekben.

Az Irgalmas Nővérek oktatási tevékenységének kiszélesedése a 20. század első felére, főként az első világháború utáni időszakra tehető. Magyarországon az apácarendek leányoktatási tevékenysége az 1848-49-es szabadságharc után erősödött meg, mely időszak a „hazai katolikus leánynevelés fellendülésének jelentős korszaka.”¹⁴ 1868 után kiszélesedett a tevékenységük. Többféle apácarend az óvodától a tanítónőképzőig számos iskolát működtetett.¹⁵

1880 októberében Tanács János kanonok, alsóvárosi plébános és a káptalan kezdeményezésére, Peitler A. József püspök hívására a gráci kolostorból három apáca érkezett a szegényápoldában lévő szegények ellátására, és egy óvónő is érkezett, aki az óvodát a helyi nőegylettől vette át. A nőegyletnek a Fröbel-gyermekkert fenntartása csekély bevételt hozott és sok kiadásába került. A nőegylet 1880 márciusi közgyűlésén határozták el, hogy a következő évtől a Vinczés-nővérek vegyék át az óvodát, mert „a lakosság közt a gyermek-kerti (vallástalan) rendszer gyökeret verni nem tudott.”¹⁶

¹⁰ *Gergely András*: A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945. Bp. 1997. 199.

¹¹ Magyar katolikus almanach 1927., I. évf., szerk. Gerevich Tibor – Leopold Antal – Zsembery István, Bp. 258-259.

¹² A magyarországi latin és görög szertartású világi és szerzetes római katolikus papság névtára és az országos hivatalok útmutatója az 1937-38. évre. szerk. Pilinyi Gyula, Bp. 1937. 187.

¹³ Római katolikus világi papság és a férfi-női szerzetesrendek címtára 1947-48. évre. szerk. Tóth Imre, Bp. 1947. 146-147.

¹⁴ *Mészáros István*: A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon. Bp., 2000. 202.

¹⁵ *Mészáros I.*: A katolikus i. m.

¹⁶ *Karcsú A.* i. m. IX. 84.

Az elsőként érkező két nővér Fialla Eufrázia és Koppendorfer Venuszta volt.¹⁷ Ünnepeyes beiktatásukkor mondta a püspök a szerzetesrendről: „a fogékony gyermekek keblébe csepegtetni a hit, valás, erkölcs elveit, megadva nekik a világ által megkívánt képzettséget is, ekként minél tökéletesebb gyermekeket nevelni a családnak, egyháznak és hazának”.¹⁸ 1882-ben érkezett két iskolás-nővér, akiknek száma az iskolai osztályok emelkedésével tovább növekedett. Az 1886/87-es tanévben az új iskolában tanítottak: Kovács Sarolta, Martincsek Margit, Schiberna Jozefa, Szkicsák Felicitás. A nőipari iskolában Fialla Eufrázia tanított, de a 6. osztályban mindenki kézimunkát is tanított.¹⁹

Csávolszky József kanonok Peitler Antal József püspöktől a Szent Miklós templom területét megkapta, hogy azon egy iskolát építtethessen. Egy másik kanonok és címzetes püspök, Vierter Bertalan hagyatéka lehetővé tette a templom lebontása után (1885) egy nagyobb iskolaépület emelését, ugyanis az 1886 februárjában elhunyt Virter halála előtt 10.000 forintot ajándékozott egy létrehozandó felsőbb leányiskola részére. Nyolc tantermes emeletes leányiskolát építettek a 6 elemi osztály és a 2 női ipari részére. Az Endl és Honusz cég 11100 Ft-ért építette 1886-ban, az új iskolaév kezdetére szeptember 5-re elkészült.²⁰ Az iskola alapköveteléről a Fővárosi Lapok is tudósított kiemelve, hogy a 11000 forintba kerülő új iskolaépület Peitler Antal püspöknek is köszönhető, aki a Miklós-templom elbontását engedélyezte. A régi templom anyagát az új épülethez használták fel. Az alapkövet Tanács J. kanonok áldotta meg. Az építkezés megvalósítása az iskolaszék elnökének, Csávolszky József kanonoknak köszönhető.²¹

Vác városának anyagi viszonyaira és arra, hogy miért nem a városi tanács építette az új iskolát, rávilágít az alapköben elhelyezett dokumentum, mely szerint a „13,900 lakossal bíró Vác idei költségvetésében 30,330 frt 42 kr a deficit s ennek fedezetére ötvenkét százalékos községi pótdadót kellett kivetni.”²²

Az Irgalmas Nővérek iskolája gyorsan fejlődött, tíz évvel később a polgári iskolát is megnyitották. 1890-ben a minisztérium felszólította Vácot, hogy az oktatási törvény értelmében vagy állítsák fel a polgári iskolát vagy legyen hatosztályos az elemi iskola. (Húsz évvel korábban is kaptak már egy hasonló felszólítást.) A piarista gimnázi-

¹⁷ A „Karolina” rövid története. In: A váci római katolikus „Karolina” polgári leányiskola értesítője az 1913-1914. tanévről. Vác, 1914. 4.

¹⁸ *Karcsú A.*: i. m. VIII. kötet, Vác, 1887. 273.

¹⁹ *Karcsú A.*, i. m. 274-275.

²⁰ *Karcsú A.*, i. m. 69-70. és Fővárosi Lapok, 1886. febr. 25. 404.

²¹ Fővárosi Lapok, 1886. május 12. 956.

²² Fővárosi Lapok, 1886. május 15. 980.

umban ekkoriban nagy volt a zsúfoltság, túl sok volt a diák. Ennek ellenére a fiú polgári iskolára 1911-ig várni kellett Vácott.

A lány polgári iskola 1892-ben indult az Irgalmas Nővérek váci iskolájában.²³ 1894-ben három váci irgalmas nővér polgári iskolai szakvizsgát tett. Fialla Eufrázia a nyelvészeti és történeti, Kováts Sarolta és Hassler Leonida mennyiségtani és természettudományi szakokból.²⁴

A váci Karolina polgári iskola fejlődése

Gróf Csáky Károly váci püspök 1903-ban 200.000 koronás alapítványt tett a váci elemi iskolák javára. A püspök által megvásárolt épület (Lauchas-alapítványi kanonok ház) helyére ekkor épült 1905-ben a váci leány polgári iskola épülete, amit a püspök édesanyja emlékére Karolinának neveztek el. Az épületben volt 4 elemi és 4 polgári iskolai tanterem, tornaterem és igazgatói lakás is.²⁵ Az üresen maradt Miklós téri épületet ekkor az elemi fiúiskola kapta meg.

A Gasparik utca sarkán 1912 augusztusában tették le az alapkövet, és 1913. július 1-re elkészült a zárda és a kápolna is, ugyanis a rend vezetősége közölte, hogy ha az apácák nem lakhatnak az iskola közelében, akkor tovább nem vállalják a tanítást, az apácák elköltöznek Vácról. Jablonszky Ferenc tervei szerint készült az új zárda.²⁶

1913-ban „(A váci Karolina.) Vácról jelentik: Csáky Károly váci megyéspüspök az édesanyja emlékére Karolina elnevezéssel a város egyik legfőbb pontján apácakolostort, kápolnát, szegényházat, továbbá elemi és polgári iskolákat építtetett. A nagyarányú épülettömböt ma szentelték föl. A misét Jung János segédpüspök celebrálta a lakosság nagy számban való részvétele mellett. Az építkezés 600.000 koronánál többbe került.”²⁷

Csáky püspök újabb adományáról a Budapesti Hírlap így emlékezett meg: „Csáky püspök, a ki nagyon szíven hordja székesvárosa minden ügyét, ezzel a fejedelmi adománnyal Vác kulturális haladásának hosszú időre megvetette alapját.”²⁸

²³ Zábori László: Iskola- és oktatásszervezés Pest megyében 1868-1944 között. Pest vármegye tanügyi viszonyai Tóth József tanfelügyelő működése idején (1877-1905) In: Tanulmányok Pest megye monográfiájához 1. - Előmunkálatok Pest megye monográfiájához 4. Bp. 2005. 145.

²⁴ Váczi Közlöny, 1894. június 17. 3.

²⁵ Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye, II. kötet, szerk.: Borovszky Samu, Bp. 1911. 216. és 506.

²⁶ A „Karolina” rövid története. In: A váci római katolikus „Karolina” polgári leányiskola értéktárája az 1913-1914. tanévről. Vác, 1914. 12.

²⁷ Budapesti Hírlap, 1913. július 9. 10.

²⁸ Budapesti Hírlap, 1912. január 31. 17.

Az Irgalmas Nővérek munkájával a váci iskolaszék is elégedett volt, mert 1908-ban felvetődött, hogy a serdülő fiúk tanításával is egy szerzetesrendet bízzanak meg. A Váci Hirlapban megjelent indoklás szerint az irgalmas nővérek kiegészítik a serdülő lányokkal foglalkozó világi tanítónők munkáját, ezért a serdülő fiúk számára is hasznosak lennének a szerzetes tanárok, iskolatestvérek.²⁹ Az ötlet nem valósult meg. A váci polgári fiúiskola 1911-ben jött létre világi tanárokkal.

1912-ben írták a Karolináról: „Az iskola oly nívón áll, hogy az utóbbi évtizedben váci szülő minden gyermeke itthon nevelkedik, sőt más vallású szülők hitük feltétele nélkül, sőt megnyugvással bízták leányuk nevelését az apácákra.”³⁰

A tanácsköztársaság idején, 1919. március végén ezt az egyházi iskolát is államosították. 1919-ben az irgalmas nővérek érdekében, hogy a tanítást folytathassák, 100 váci asszony beadványt intézett a Forradalmi Kormányzótanácshoz, ami az 1919. április 14-i ülésen szóba is került.

Az első világháború előtt másik polgári leányiskola ekkoriban nem működött Vácott, az izraelita leány polgári iskolát 1922-ben nyitották meg.³¹

A női kereskedelmi tanfolyam Vácott

A női kereskedelmi tanfolyamok gondolata a kiegyezés után, az Osztrák-Magyar Monarchia idejében, a céhes keretek megszűnése után vetődött fel. György Aladár az 1879-es Iparos Kongresszuson indítványozta a női kereskedelmi szakoktatás szükségességét. Az első tanfolyam 9 évvel később a budapesti V. kerületi polgári iskola igazgatójának kezdeményezésére indult. 1891-ben szabályozta a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete 8 hónapos időtartamra, mely 1900-tól egy tanév lett. A rendelet szerint ezek a tanfolyamok az alsófokú kereskedelmi iskolák képzésének feleltek meg, céljuk „a nőknek alsóbbfokú kereskedelmi foglalkozásokra való”³² felkészítése.³³

²⁹ Váci Hirlap, 1908. december 12. 3.

³⁰ A megyés főpásztor 1. az apácáknak új otthont, 2. a leányoknak iskolát, 3. a híveknek templomot, 4. magának kriptát fog építtetni. In: Váci Hirlap, 1912. január 31. 1-2.

³¹ A váci izraelita polgári (koedukált) leányiskola évkönyve az 1938-39. iskolai évről. Az iskola fennállásának XVII. éve. Szerk.: Vasné dr. Gedő Szeréna, Vác, 1939. 5.

³² Iparegészségügy, 1908. augusztus 1. 9.

³³ *Kéri Katalin*: Leánynevelés és női művelődés Magyarországon (nemzetközi kitekintéssel és nőtörténeti alapozással), Pécs, 2018. 441. és *Nagy Adrienn*: Flancos úriasszony-nevelő vagy kereskedelmi szakiskola. In: „Asszonyoknak igen sokat kell tudni ...” Új kutatások a nőnevelés történetéről, szerk.: Ács Marianna, Czefener Dóra, Pusztafalvi Henriette, Takács

A Váci Közlöny hasábjain 1891-ben megjelent cikk szerint a nőnevelés ügye Magyarországon még nincs megoldva, és a női kereskedelmi tanfolyamokon nagyobb műveltséget fognak szerezni a hölgyek, valamint ez lehetőséget nyújt nekik arra, hogy a pénzügyminisztérium szolgálatába álljanak. A női életpályákkal kapcsolatban írta: „lépten-nyomon úgy tapasztaljuk, hogy korunk reális szelleme és viszonyai mindinkább oda sodorják a nőt, hogy a kenyérkereset versenyében részt vegyen s biztosítsa magának, bármily eshetőséggel szemben is az önálló, független megélhetés lehetőségét. S midőn azt látjuk, hogy a postai, távirdai s vasúti szolgálatot mily sikerrel töltik be a nők; midőn látjuk, hogy gyermekeink oktatásának ügye, az ő kezeikbe letéve, mily eredményeket szül: be kell látnunk, hogy a nők munkakörének még más tereken is helyet kell engednünk. S nemzetgazdasági szempontokból még igen sok téren, előbb-utóbb, de mindenesetre nem is oly sok idő elteltével, kénytelenek leszünk helyet engedni.”³⁴

Az 1911-ben megjelent vármegyei monográfiában az ország egyik legnagyobb területű vármegyéjének kereskedelmi oktatásáról írták, hogy szegényes és nem régi a kereskedelmi szakoktatás. Négy alsófokú kereskedelmi iskola volt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében Kecskeméten, Kiskunfélegyházán, Nagykőrösön és Vácott. Cegléden az ipariskolával közösen működött. Felső kereskedelmi iskolát csak 1910-ben nyitottak Kecskeméten. „Női kereskedelmi tanfolyam, a melyre hasonlóképpen nagy szükség volna, szintén egy sincsen az egész vármegyében.”³⁵

Az első világháború idején több polgári iskola is indított kereskedelmi szaktanfolyamot, hogy a hölgyek pótolni tudják a kiesett férfi munkaerőt. 1915-ben Vácott az iskolaszék kezdeményezte egy 8 hónapig tartó női kereskedelmi tanfolyam indítását délutáni előadásokkal.³⁶ A tervet azonban el kellett halasztaniuk, mert a vallás- és közoktatásügyi minisztérium márciusban szokott intézkedni a tanfolyamokról.³⁷

A váci Karolina 1916. szeptember 1-jén indította a kereskedelmi szaktanfolyamát. Első oktatói voltak: „Podhorányi József ig., Bán Márton gimn. tanár, Dragos Károly gimn. tanár, Kiss Ernő tanító, Nagy István banktisztviselő, Rozs Lajos, Váró Károly hitelbanki

Zsuzsanna Mária, Pécs, 2019. 73.

³⁴ *Corydon*: Nők a pénzügyminisztérium szolgálatában. In: Váci Közlöny, 1891. december 6. 1.

³⁵ Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye, II. kötet, szerk: Borovszky Samu, Bp., 1911. 164.

³⁶ Váci Hírlap, 1915. október 3. 3.

³⁷ Váci Hírlap, 1915. október 10. 1.

igazgató”.³⁸ Már az első évben túljelentkezés volt, hiszen a meghirdetett 40 fő helyett negyvenkilencet vettek fel, közülük tizenhatan izraelita vallásúak voltak.³⁹

Az 1917-18-as váci értesítőben így fogalmazták meg a tanfolyam célját: „egy esztendei itthoni képzés után már kenyeret adni a fiatal lány kezébe”.⁴⁰ A lemorzsolódás csekély volt, hiszen a 46 jelentkezőből 43 fő végezte el a tanfolyamot.⁴¹

1920-ban az esztergomi kereskedelmi szaktanfolyam hirdetésében írták: „A női kereskedelmi szaktanfolyam célja, hogy az intelligens és dolgozni vágyó leányoknak, továbbá munkabíró özvegyeknek tisztességes megélhetést biztosító állás betöltésére módot nyújtson. Evégből megadja növendékeinek a kereskedelmi alapvető ismereteket; megfelelő képzés és gyakoroltatás mellett üzleti, különösen irodai teendők végzésére képesíti őket. A kereskedelmi ismeretek bővíti a látókört s megismertetik a gyakorlati élettel. Azon nők, kik nem óhajtanak irodába lépni, szintén jó hasznát veszik eme tudásuknak, mind az üzleti életben, mind a háztartás vezetése körül.”⁴²

Az első világháború után nem indítottak kereskedelmi szaktanfolyamot a Karolinában. 1924-től a helybeli izraelita leány polgári iskolában hirdettek újra női kereskedelmi tanfolyamot. Az 1924-es újsághír szerint: „A vallás és közoktatásügyi miniszter úr a Vácon felállítandó egy éves női kereskedelmi szaktanfolyam szervezését tudomásul vette. A tanfolyamra a beiratkozás július 1 én és 2 án lesz a zsidó polgári leányiskolában. A tanfolyam tárgyai: kereskedelmi ismeretek, levelezés és váltóismeretek, németnyelv és levelezés, könyvvitel, kereskedelmi számtan, kereskedelmi földrajz és áruismeretek, gyorsírás, gépírás, szépírás. Úgy a négyosztályú polgári leányiskolában, mint a kereskedelmi szaktanfolyamon felekezeti különbség nélkül vesznek fel növendékeket.”⁴³ 1925-ben a köztisztviselők gyermekeitől fél tandíjat kértek.⁴⁴

1925-ben a Karolinában is megpróbálták újból indítani a tanfolyamot. A korabeli újsághír szerint a tanfolyam abbahagyásának okát nem tudták.⁴⁵

³⁸ A váci római katolikus „Karolina” polgári leányiskola értesítője az 1916-17. tanévről és a Női kereskedelmi szaktanfolyam is. Vác, 1917. 29.

³⁹ Uo.

⁴⁰ A váci római katolikus „Karolina” polgári leányiskola értesítője az 1917-18. tanévről és a Női kereskedelmi szaktanfolyam is. Vác, 1918.

⁴¹ Uo.

⁴² Esztergom, 1920. szeptember 5. 2.

⁴³ Váci Hirlap, 1924. június 29. 2.

⁴⁴ Váci Hirlap, 1925. augusztus 16. 2.

⁴⁵ Váci Hirlap, 1925. május 17. 4.

1929-ben csak Dombóváron és Vácott volt római katolikus női kereskedelmi szaktanfolyam.⁴⁶ Egy 1930-as újsághír szerint a katolikus női kereskedelmi szaktanfolyamnak csak a helyszíne volt a Karolina épülete.⁴⁷ 1932-ben nem volt tanfolyam jelentkezők hiánya miatt.

1933. szeptember 1-jén újraindították a tanfolyamot, melyre június 27-től, a polgári iskolai beiratások idejében, lehetett jelentkezni.⁴⁸ Az 1933-34-es tanévben a tanfolyam szervezését átvette a Karolina. Az iskolai értesítőben is felhívták a figyelmet az új tanfolyamra, mellyel egy továbbtanulási lehetőséget kínáltak növendékeiknek. A női kereskedelmi tanfolyam „célja, hogy polg. iskolát végzett leánykánk magukat tovább képezve vallás-erkölcsi életük kialakítását fokozatosan irányíthassák, s művelt leányokhoz illő modorhoz szokjanak. Másrészt pedig, hogy olyan hasznos gyakorlati ismereteket sajátítsanak el, melyekkel családjuk gazdaságában vagy üzletében segítségre lehessenek, vagy amelyekkel magukat saját erejükből fenntarthassák.”⁴⁹

Az új tanfolyam illeszkedett az iskolai pedagógia programjába is, amit az 1929-es értesítőben így fogalmaztak meg: „Növendékeink tudatában vannak, hogy a haza, család, egyén boldogsága a jellemileg kialakult, vallásosan művelt egyénektől függ. Tudják, hogy a nőnek szüksége van a tudásra, hiszen a tanult, művelt nő háztartását helyesebben vezeti, gyermekeit tudatosabban neveli, nem is szólva azokról, kik tovább tanulnak, hogy tudásukkal kenyerüket keressék. Az értelmi műveltség iránt való vágyat korunk, a szellemi haladás e nagy százada, már az iskolán kívül beleoltja a gyermekek lelkébe. A tudás, művelődés vágyával látogatja növendékeink nagy része az iskolát.”⁵⁰

A női kereskedelmi szaktanfolyam ettől a tanévtől kezdve a polgári iskola értesítőiben is megjelenik, sőt az értesítő címében is olvasható: „és egyéves női kereskedelmi szaktanfolyam”.

Az első évben 22 fő jelentkezett, és közülük huszonegyen vizsgát is tettek. A polgári iskolának nem volt izraelita vallású tanulója, a szaktanfolyamon három izraelita lány is részt vett. Egy evangélikus és egy református tanuló is volt. A szülők lakhelye szerint a tanulók

⁴⁶ Magyarország tiszti cím- és névtára - 40. évfolyam, Bp. 1929. 335.

⁴⁷ „A váci róm. kat. női kereskedelmi szaktanfolyam igazgatósága közli, hogy szeptember 1-től szeptember 4-ig délelőtt 8-tól 12-ig a szaktanfolyam helyiségében (Karolina épület) az 1930/31 -ki tanévre beiratkozni lehet. Beiratási díj P 12., havi tandíj P 13., havi gépkezelési díj P 2.” (Váci Hírlap, 1930. augusztus 20. 3.)

⁴⁸ Váci Hírlap, 1933. május 14. 2.

⁴⁹ A váci római katolikus „Karolina” polgári Leányiskola értesítője az 1932-33. tanévről. Vác, 1933. 35.

⁵⁰ A váci római katolikus „Karolina” polgári leányiskola értesítője az 1929/30. tanévről. Vác, 1930. 12.

többsége, 16 fő váci volt. (A nem váciak: rádi, nógrádverőcei, nagy-marosi, zebegényi, szobi.) A tanfolyam működésében újdonságként nemcsak férfi tanárok vettek részt, hanem a Karolina tanárnői, tanítónői is.

Az első tanárok: dr. Kovács Vincze plébános (hittan), Éder Katalin (testnevelés), K. Komáromy Júlia (magyar nyelv), Jankura Anna (gépírás), Németh Jenő piarista tanár (kereskedelmi levelezés, gyorsírás), Váró Károly iparbanki igazgató (könyvvitel), Zajácz Anna (kereskedelmi ismeretek). A Vincés-nővérek közül: Fuchs Rafaella (kereskedelmi számtan), Institórisz Lujza (szép és díszítőírás), Mészáros Immaculata (kereskedelmi földrajz és áruismeret) és az igazgató, Eipel Blandina, aki a polgári leányiskola igazgatója is volt.⁵¹

A tanfolyam az 1934/35-ös tanévtől felmenő rendszerben kétéves lett. Német és francia nyelvet is tanítottak. A tanulók létszáma is nőtt, majdnem 30 fővel kezdték a tanévet, és a 29 tanulóból 28 tett vizsgát. Ismét 16 váci lány iratkozott be a tanfolyamra. Rajtuk kívül 3 nagy-marosi, 3 váchartyáni, 2 nógrádverőcei, 1 rádi, 1 szobi, 1 vácrátóti és 1 verese gyházi.⁵²

A második évfolyamra kevesebben iratkoztak be, mint az első évre. Például az 1936-37-es tanévre az első évre 31 fő iratkozott, a második évre 12 fő. A váciak száma 22 fő volt, a környékből még hatan jártak és más vármegyéből tizenegyen.

A szaktanfolyam tovább fejlődéséről a következő évre szóló iskolai értesítőben is említik, hogy a váci szülők kívánsága, hogy helyben is legyen leányközépiskola, megvalósul, mert a vallás- és közoktatásügyi miniszter Hóman Bálint engedélyezte Vácott a női felsőkereskedelmi iskola megnyitását. A szaktanfolyam első osztályát végzetek különbözeti vizsgát tehettek, hogy a felső kereskedelmi iskola másodévfolyamos tanulói legyenek.⁵³

A négyéves róm. kath. női felső kereskedelmi iskola

4 évfolyamú felső kereskedelmi iskola

A felső kereskedelmi iskolák 1895-től jöttek létre Magyarországon. A neve ellenére ez egy 3 évfolyamos középszintű iskola volt, ami 1919-ben lett négy évfolyamos, érettségivel záruló iskola.⁵⁴ 1908-ban

⁵¹ A váci római katolikus „Karolina” polgári Leányiskola és egyéves női kereskedelmi szaktanfolyam értesítője az 1933-34. tanévről. Vác, 1934. 43.-45.

⁵² A váci római katolikus „Karolina” polgári Leányiskola és kétéves női kereskedelmi szaktanfolyam értesítője az 1934-35. tanévről. Vác, 1935. 48.

⁵³ A váci római katolikus „Karolina” polgári Leányiskola, kétéves női kereskedelmi szaktanfolyam és nőipariskola értesítője az 1936-37. tanévről. Vác, 1937. 47.

⁵⁴ *Mészáros I.*: Magyar i. m. 65-66.

a minisztérium nem engedélyezte, hogy a lányok fiú felső kereskedelmi iskolákba járjanak, ugyanakkor Schack Béla indítványára lehetővé tette női felső kereskedelmi iskolák alapítását. Az első iskolák 1909-ben Budapesten, Pozsonyban és Debrecenben jöttek létre. Az első világháború idején is több helyen alapítottak ilyen iskolát (Győr, Kecskemét, Miskolc Nagyvárad, Veszprém). Az 1920-as évek elején Szombathelyen⁵⁵, Sopronban és Baján kezdte meg működését női felső kereskedelmi iskola. 1929-ben.⁵⁶ Nyíregyházán az angolkisasszonyok nyitottak kereskedelmi leányközépiskolát.⁵⁷ 1937-ben már 35 női kereskedelmi tanfolyam és 17 női felső kereskedelmi iskola működött Magyarországon.⁵⁸ Az utóbbiak közül a legfiatalabb a Vácott 1937. szeptember 15-én megnyitott Karolina római katolikus felső kereskedelmi iskola volt. A női felső kereskedelmi iskolák közül kettőt az angolkisasszonyok Veszprémben és Nyíregyházán, és egyet az Isteni Megváltó Leányai Sopronban működtettek.

Vác város polgárainak régi vágya teljesült dr. Hanauer Á. István váci püspök, dr. Kornis Gyula országgyűlési képviselő és dr. Oetter Gyula egyházmegyei főtanfelügyelő közbenjárásának és támogatásának következtében a VKM 1937. jún. 14-i rendelete alapján.⁵⁹ A váci leányoktatás fejlesztése és a Karolina kibővítése már az 1930-as évek elején szóba került, mert a polgári iskolának több mint 300 növendéke volt. Az iskola osztályait ezért párhuzamosítani kellett, amihez a helyet az elemi iskolai osztályok kiköltöztetésével érték el. A helyi újságban már akkor megjelent egy magasabb képzést nyújtó iskola ígérete: „Megcsillogtatjuk gyermekeik jövőjével törődő szülők előtt azt a szép reményt, miszerint a Karolinában nem lesz a polgári párhuzamosítva, hanem a felszabaduló osztályokban leány-liceumot, esetleg leánygimnáziumot állítanak fel a jövő tanévtől kezdve. A lányos családoknak legnagyobb boldogsága válnék valóra, ha gyermekeik itthon, szülői felügyelet alatt végezhetnék el iskoláikat.”⁶⁰

⁵⁵ A szombathelyi 1932-ig működött.

⁵⁶ Szakoktatási évkönyv 1942, mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi szakoktatás. összeá. Schöpflin-Pogány Károly, Bp. [1942] 605-619.

⁵⁷ Szakoktatási évkönyv 1942. i. m. 605-619.

⁵⁸ Szakoktatási évkönyv 1937. mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi szakoktatás. Bp. [1937] 229.

⁵⁹ A Váci Róm. Kat. Karolina Négyévfolyamú Női Felső Kereskedelmi Iskola évkönyve az 1938-39. iskolai évről. Az iskola fennállásának II. éve. Szerk.: Simoncsics Alajos, Vác, 1939. 3-4. 1936-ban a miniszter még elutasította a váciak kérését. A következő évben több támogatót is sikerült szerezniük: Kornis Gyulát, Szily Kálmán dr. államtitkárt, Kása Kálmán dr. miniszteri osztályfőnököt, Damjanovics Lajos dr. ügyosztály főnököt és Strobel Ernő tanügyi tanácsos urat.

⁶⁰ Váci Hírlap, 1934. augusztus 25. 2.

A szaktanfolyam résztvevői közül 22 tanuló különbözeti vizsgálatra jelentkezett, hogy a felső kereskedelmi iskolában folytathassák tanulmányaikat. A vizsgabiztosok voltak: „Simoncsics Alajos, az újonnan engedélyezett felsőkereskedelmi iskola megbízott igazgatója, dr. Balló Gyuláné, dr. Schágh Károlyné és Szczerbovszky Lászlóné fővárosi tanárok.”⁶¹ Institoris Lujza nővér, a Karolina intézet főnöknője, is sokat tett az új iskola létrehozásáért.

1937. szeptember 3-i ünnepélyes megnyitó utáni napon az I. évfolyamon 34, a II. évfolyamon 20 tanuló kezdte meg a tanulmányait. Az iskola igazgatója Simoncsics Alajos lett. Számos katolikus társadalmi egyesületnek is a tagja, „a Budapesti Szent Domonkos Egyházközség alelnöke, a Budapesti Központi Credo Egyesület díszelnöke, a Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Országos Egyesületének választmányi tagja, az A. C. központi szervező bizottságának tagja” volt.⁶²

Első tanári karának tagjai voltak: dr. Szauder Gyula hittanár, Bajkó Ilona (magyar, német és francia nyelv), dr. Pintérné Thurzó Emília felsőkereskedelmi iskolai szaktanár (jogi ismeretek, kereskedelmi számtan, kereskedelmi ismeretek, könyvvitel, kereskedelmi levelezés) Sztankovics Aranka (testnevelés), dr. Tahin Gyuláné (földrajz, kémia, természettan, kereskedelmi számtan). A Szent Vince-irgalmasrendi nővérek közül: Batizfalvy Augusztina (magyar nyelv, történelem), Mészáros Immaculata (gépírás), Ritter Katalin (szépírás), Pintér Etelka (gyorsírás) és Zachár Kinga (gyorsírás).⁶³

Tanárai az 1943-44-es tanévben: Simoncsics Alajos igazgató, Freiburger Viktorné Madaras Lujza (testnevelés), Markó Ilona (német és francia nyelv, honvédelmi ismeretek), Nagy Elek (hittan), dr. Tahin Gyuláné Martinecz Lenke (könyvvitel, levelezés, üzemi gyakorlat), dr. Tarisznyás Györgyi (német nyelv). A Depaui Szent Vince-nővérek közül: Filipovits Ludovika (földrajz, vegytan, áruismeret), Kanizsai Olga (számtan, természettan, könyvvitel, üzemi gyakorlat), Németh Alberta (magyar, történelem, gazdasági és jogi ismeretek, honvédelmi ismeretek), Pintér Erika (gyorsírás, gépírás).⁶⁴

⁶¹ A váci „Karolina” róm. kat. polgári Leányiskola, női pariskola és négyévfolyamú női felsőkereskedelmi iskola értesítője az 1937-38. tanévről. Az iskola fennállásának 45. éve. Vác, 1938. 44.

⁶² A Depaui Szent Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek Társulata váci „Karolina” róm. kat. kereskedelmi leányközépiskolájának évkönyve az 1943-44. iskolai évről. Az iskola fennállásának VII. évében. Szerk.: Simoncsics Alajos, Vác, 1944. 7.

⁶³ A váci „Karolina” róm. kat. polgári Leányiskola, női pariskola és négyévfolyamú női felsőkereskedelmi iskola értesítője az 1937-38. tanévről. Az iskola fennállásának 45. éve. Vác, 1938. 47.

⁶⁴ A Depaui Szent Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek Társulata váci „Karolina” róm. kat. kereskedelmi leányközépiskolájának évkönyve az 1943-44. iskolai

A gyakorlati oktatás keretében, az üzemlátogatások során kihasználták az iskola földrajzi fekvésének előnyeit, a helyi üzemeken kívül Budapesten is több kirándulást tettek. A szaktanárok elméleti oktatással készítették fel a diákokat a kirándulásokra. Az első iskolai tanévben látogatáson voltak Szalay Antal autogén-forrasztó műhelyében, Gágel Ede jéggyárában, a budapesti tudományegyetem „questura modern amerikai rendszerű irodafelszerelését”, Demjén Lajos könyvesboltját és Lambing Antal szikvízgyárát is megtekintették.⁶⁵

Az 1943-44-es tanévben a szemléltető oktatás keretében zajlottak az üzemlátogatások. Az első osztályosok a váci hal-, baromfi- és zöldségpiacot, a Futura gabonarakárát, a konzervgyárat, a Buki-szigeti és a deákvári vízműveket látogatták meg. A másodikosok a Buki-szigeti vízműveket, a városi vágóhidat és jéggyárat, a fonógyárat, az Első Magyar Kötő- Szövőgyárat. A harmadikosok a hivatalokkal ismerkedtek meg: az ipartestületet, a városi pénztárt, adóhivatalt, anyakönyvi hivatalt és az OTI-t⁶⁶ látogatták. A negyedikesek az üzemi gyakorlatok irodai és áruvizsgálati részeit az iskolában végezték, de egy kirándulásuk volt a fonógyárba.⁶⁷

Az első évben 54 tanuló jelentkezett és 51 végezte el. Közülük az első évfolyamon 10, a másodikon 7 váci születésű volt. A statisztikai adatok szerint többen voltak azok, akiknek a szülei Vácott laktak (17 és 13 fő). A tanulók vallása annyiban változott a korábbi évekhez képest, hogy csak 1 izraelita növendékük volt, és 3 evangélikus, 3 református.⁶⁸

Az 1943-44-es tanévben, az iskola 7. évében már 160 tanuló járt ide. A többségük római katolikus vallású volt, 9 református, 3 evangélikus, 3 izraelita. A tanulók fele váci volt, 47 bejáró tanulójuk volt, és harmincan váci családnál laktak, mivel az iskolának nem volt kollégiuma. A környékbeli tanulók a jó közlekedés miatt könnyen

évről. Az iskola fennállásának VII. évében. Szerk.: Simoncsics Alajos, Vác, 1944. 6-7.

⁶⁵ A váci „Karolina” róm. kat. polgári Leányiskola, nőipariskola és négyévfolyamú női felsőkereskedelmi iskola értesítője az 1937-38. tanévről. Az iskola fennállásának 45. éve. Vác, 1938. 49.

⁶⁶ OTI = Országos Társadalombiztosítási Intézet, 1927 és 1950 között működött Magyarországon.

⁶⁷ A Depaui Szent Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek Társulata váci „Karolina” róm. kat. kereskedelmi leányközépiskolájának évkönyve az 1943-44. iskolai évről. Az iskola fennállásának VII. évében. Szerk.: Simoncsics Alajos, Vác, 1944. 10.

⁶⁸ A váci „Karolina” róm. kat. polgári Leányiskola, nőipariskola és négyévfolyamú női felsőkereskedelmi iskola értesítője az 1937-38. tanévről. Az iskola fennállásának 45. éve. Vác, 1938. 53.

bejártak az iskolába, a vonat indulását tanári felügyelettel az iskolában várták meg.⁶⁹

Az 1939-ben dr. Oetter György egyházmegyei főtanfelügyelő a korszak katolikus nőnevelési elvárásainak megfelelően fogalmazta meg, hogy az ide „járó leányok legyenek mindenkor tisztában azzal, hogy mire készülnek, hogy mit kezdenek az érettségivel, amelyet komoly, kitartó tanulással és jellemük megfelelő kialakításával szereznek majd meg. Miközben az érettségre készülnek az iskola falai között, ne feledkezzenek meg arról, hogy az iskola elvégzése után nem mindegyiküknek jut majd jófizetésű állás a kereskedelmi életben, nem jut majd mindenkinek a szűkebb váci viszonyok közt egy-egy érettségizett, magas és előkelő állású férj. Az érettségi nem szakítja ki őket környezetükből, sem a szülőváros viszonyait nem változtatja meg. Ha erről megfélemlenének, akkor sokat fog boldogtalanlanná tenni az érettségi. Ha jó szellemük örököl felettük, akkor majd kamatoztatni tudják magasabb iskolai képesítésüket a szerényebb viszonyok között és akkor is, ha talán nem a mesebeli herceg vagy az előkelő állású hivatalnok, hanem egy önálló, művelt kereskedő vagy iparos oldalán kell bebizonyítaniuk, hogy ők „érettek“.”⁷⁰

A 4. osztályt végzetek egy-két kivétellel sikeresen letették az érettségit. Az első érettségi vizsgát, amely az 1939/40. iskolai évben volt, 19-en tették le. A következő tanévben huszonhatan, majd huszonnyolcan, az 1942/43-as tanévben 25 fő, a következőben 39 tett sikeres érettségi vizsgát.⁷¹

Az 1940-41-es tanév értesítője szerint a többségük visszatért a családjához, háztartásbeli lett (15 fő), de sokan a tisztviselői pályát választották (10 fő). A következő tanévben már ez megfordult, 10 fő lett háztartásbeli és 12 fő tisztviselő. Az 1943-44. évi értesítő szerint már 17 fő választotta a tisztviselői pályát (43%), 10 fő maradt háztartásban, négyen közgazdasági egyetemre, négyen polgári iskolai tanítóképzőbe jelentkeztek továbbtanulásra. Néhányan más pályákat választottak: egy tanuló elemi iskolai képzőben, egy francia nyelv-

⁶⁹ A Depaui Szent Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek Társulata váci „Karolina” róm. kat. kereskedelmi leányközépiskolájának évkönyve az 1943-44. iskolai évről. Az iskola fennállásának VII. évében. Szerk.: Simoncsics Alajos, Vác, 1944. 8. és 22.

⁷⁰ A Váci Róm. Kat. Karolina Négyévfolyamú Női Felső Kereskedelmi Iskola évkönyve az 1938-39. iskolai évről. Az iskola fennállásának II. éve. Szerk.: Simoncsics Alajos, Vác, 1939. 5.

⁷¹ A Depaui Szent Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek Társulata váci „Karolina” róm. kat. kereskedelmi leányközépiskolájának évkönyve az 1943-44. iskolai évről. Az iskola fennállásának VII. évében. Szerk.: Simoncsics Alajos, Vác, 1944. 3.

mesteri iskolában, egy valaki iparrajziskolában és egy tanuló a kertészeti főiskolán tanult tovább.⁷²

A tanulók vallási és szociális nevelésére is nagy gondot fordítottak.⁷³ Az iskola első értesítőjében ezt írták: „Tanulóink Szent Vince szellemében buzgólkodtak a váci szegények megsegítésén.”⁷⁴ Karácsony és az Eucharisztikus Kongresszus előtt a szegények számára nagyobb összeget gyűjtöttek. Az 1943-44. évi értesítőben már részletesebben tárgyalták a diákok szociális tevékenységét: „Az intézetben működő Szeplőtelen Szűz Mária Gyermekei Társulatának irányításával ez évben is szép szociális munkát végeztek növendékeink. A múlt évben életre hívott „kistestvér-mozgalom” az idén már 15 szegény testvérkét fogadott szeretetébe. Minden osztály a „nagytestvérek” közül és főlé egy kismamát választott (Eperjessy Vanda, Nagy Margit, Holtság Sarolta, Horgász Jolán), aki elsősorban volt felelős azért, hogy az osztályához tartozó kistestvér mindent megkapjon, ami csak telik pártfogótól. Szeretetük különösen a Mikulás-napi, karácsonyi, húsvéti ajándékozásban csúcsosodott ki, valamint abban a nagy áldozatban, amellyel 7 elsőáldozó kistestvérkének cipőt, harisnyát és fehérneműt szereztek. Örömmel és leleményességgel kapcsolódtak bele az A. C.⁷⁵ Diákotthon-mozgalmába is. Almamagot, rongyot, tintásüveget gyűjtöttek, s az eladásukból származó mintegy 150.— P-nyi bevételt e célra juttatták. A buzgóság fokozására vándor-díszoklevelet készítettünk, melyet egész évben a harmadikosok mondhattak sajátuknak. Maradandó élményt jelentett számukra, hogy az A. C.-nak és Emerikánának⁷⁶ a ft. hittanár úr vezetésével megrendezett együttes kultúrdélutánjához március 19-én karénekkükkel, szavalatukkal ők adhatták meg a keretet. A február hónapban rendezett

⁷² A Depaui Szent Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek Társulata váci „Karolina” róm. kat. kereskedelmi leányközépiskolájának évkönyve az 1943-44. iskolai évről. Az iskola fennállásának VII. évében. Szerk.: Simoncsics Alajos, Vác, 1944. 21.

⁷³ A Váci Róm. Kat. Karolina négyévfolyamú Női Felső Kereskedelmi Iskola évkönyve az 1938-39. iskolai évről. Az iskola fennállásának II. éve. Szerk.: Simoncsics Alajos, Vác, 1939. 7-8.

⁷⁴ A váci „Karolina” róm. kat. polgári Leányiskola, nőipariskola és négyévfolyamú női felsőkereskedelmi iskola értesítője az 1937-38. tanévről. Az iskola fennállásának 45. éve. Vác, 1938. 46.

⁷⁵ A. C. = Actio Catholica „(lat. ,katolikus tevékenység’): a hívők közreműködése a papság apostoli munkájában” (Magyar Katolikus Lexikon, <http://lexikon.katolikus.hu/A/Actio%20Catholica.html>, letöltés 2021. aug. 9.)

⁷⁶ „Foederatio Americana (lat. ,Imrés Szövetség’), Americana Nagyrendje, 1921.-1946. júl.: a színeket viselő katolikus magyar egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége”. (Magyar Katolikus Lexikon, <http://lexikon.katolikus.hu/F/Foederatio%20Americana.html>, letöltés 2021. aug. 8.)

sajtónapok alkalmával február 20-án részt vettek a püspöki szeminárium dísztermében az ifjúsági sajtódélutánon. Szívesen és sokat gyűjtöttek a Vöröskereszt céljaira is. A IV. o. pedig azzal állított mараndó emléket nevének, hogy 220.— P-t juttatott a bombakárosultak megsegítésére.”⁷⁷

A „régi-új” iskolaépület a Miklós téren

A női felső kereskedelmi iskola működését a polgári iskola épületében kezdte meg. A következő évben iskolaépületnek a korábban elemi iskolaépületként szolgáló Miklós téren álló iskolát kapták meg. Ezt kibővítették. Az újjáépített iskolaépületről jelent meg az értesítőben: „A Szent Miklós-tér közepéből impozánsan emelkedik ki az egyemeletes, villaszerű épület. Az átalakítás, hozzáépítés következtében Vác városának egyik legszebb középülete lett, amelyre büszkén tekinthet fel minden váci polgár.”⁷⁸

A nőipari iskola megszűnése (1942/3-as tanév) után az egész Miklós-téri épületet a kereskedelmi iskola kapta meg. A 430 m²-es emeletes iskolához 384 m² udvar tartozott. A világos osztálytermekben a legtöbb tanulónak saját asztala – vagy fél asztala - és thonet széke volt. Az emeleten három osztály és a gépíró terem volt.⁷⁹

Nőipari iskola

A lányok iparoktatásával, kézműves mesterségekre oktatásával már a 19. század elején is foglalkoztak. A budai nőegylet 15 olyan tanítót foglalkoztatott, akik a lányokat az elemi iskolai tanítás után kézimunkázni tanították. 1819-ben az árva gyermekek számára létrehozott szorgalomiskolában a lányok is különböző mesterségeket tanultak. A magyarországi óvodaügy egyik első felkarolója, Brunszvik Teréz 1828-ban Pesten létrehozta a „krisztinavárosi ipariskolát”, ahol a hét évnél idősebb gyermekek a szalmatárgyak készítését tanulták meg.⁸⁰

A Váci Hirlapban 1935-ben megjelent „Milyen iskola felállításával fejleszthetnénk városunk leánynevelését?” című cikk szerzője sze-

⁷⁷ A Depaui Szent Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek Társulata váci „Karolina” róm. kat. kereskedelmi leányközépiskolájának évkönyve az 1943-44. iskolai évről. Az iskola fennállásának VII. évében. Szerk.: Simoncsics Alajos, Vác, 1944. 11.

⁷⁸ A Váci Róm. Kat. Karolina Négyévfolyamú Női Felső Kereskedelmi Iskola évkönyve az 1938-39. iskolai évről. Az iskola fennállásának II. éve. Szerk.: Simoncsics Alajos, Vác, 1939. 7.

⁷⁹ A Depaui Szent Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek Társulata váci „Karolina” róm. kat. kereskedelmi leányközépiskolájának évkönyve az 1943-44. iskolai évről. Az iskola fennállásának VII. évében. Szerk.: Simoncsics Alajos, Vác, 1944. 4.

⁸⁰ *Orosz Lajos*: A magyar nőnevelés úttörői, Bp. 1962. 50-55.

rint a leánygimnázium nem felelne meg a helyi igényeknek, és „Mert arra nincs szükség, hogy leányainkat tudományos pályára készítsük elő, mikor a férfiak sem tudnak elhelyezkedni. Hová kallódik el az a leány, aki a gimnáziumi képzettsége folytán kiszakadt egyszerű környezetéből, sőt szegényli iskolázatlan szüleit s megnehezdedek a férjhezmeneteli lehetőségei, mert egyszerű iparoshoz — amilyen az ő családja is — már nem megy, képzett ember pedig nem veszi el, mert nincs vagyona; egyszerű családja összekötetések híján se álláshoz juttatni, sem pályáján elősegíteni nem tudja az esetleg jelentkező úriember kérését. Az pedig tudvalévő, hogy Magyarországon protekció nélkül nincs boldogulás.”⁸¹ A tanítónőképző lenne a jobb megoldás, de a legjobb a nőipari iskola lenne, mert „Ez megtanítja a lányokat azokra a szükséges tudnivalókra, amelyek a családban hasznosíthatók. Lesznek ügyes, házas hitvesek és édesanyák. Megtartja a nőt a családi körben, sőt 4 éves tanulmánya több iparágra képesíti, amelyet mindenkor felhasználhat, hasznosíthat, sőt kenyérkereseti forráshoz juttatja az az oklevél, amelyet az ipariskola ad. Maradjunk csak meg egyszerű környezetünkben, ott jobban boldogulunk, mint nagy műveltséggel, meghasonlott lélekkel, kevés pénzzel.”⁸²

A váci nőipari iskola előzményének tekinthető a 19. század végén az irgalmas nővérek által az elemi iskola felsőbb osztályaiban tartott ipariskola. A polgári iskolában is gondot fordítottak a női kézimunka megtanítására. 1893-ban például a kézimunka tanításával a Budapesten tanult Adám Emma kézimunka-tanítónőt bízták meg.⁸³

A váci hírlapok tudósítása szerint 1908-ban például Sárváry Gizella tartott szabászati tanfolyamot Vácott. A 8 hetes tanfolyamon az angol és a francia szabászatot is tanította. Varrónőknek este tartott továbbképzést.⁸⁴

Az első nőipari iskolát a dualizmus korában egy egyesület nyitotta meg Magyarországon 1873-ban.⁸⁵ Az első világháború után néhány katolikus iskola is indított női kézimunka vagy nőipari tanfolyamokat. 1926-ban a kereskedelemügyi miniszter 5 – apácák által szervezett – tanfolyamnak megadta a nőipariskola megjelölés használatát. Ezek voltak: „1. a székesfehérvári rom. kath. polgári leányiskolával kapcsolatos nőipari tanfolyam, 2. a debreceni Svetits-intézettel kapcsolatos női kézimunkatanfolyam, 3. és 4. a szent Orsolya-rend győri és soproni polgári leányiskolájával kapcsolatos női kézimunka-

⁸¹ K. K.: Milyen iskola felállításával fejleszthetnénk városunk leánynevelését? In: Váci Hírlap, 1935. június 30. 1.

⁸² uo..

⁸³ Váci Közlöny, 1893. november 19. 2.

⁸⁴ Váci Hírlap, 1908. október 28. 3.

⁸⁵ *Komáromy Lajos*: Budapest jótékony intézetei. XVIII. rész, Az országos nőiparegylet. In: Vasárnapi Ujság, 1874. augusztus 2. 489-490.

tanfolyam és végül 5. az Isteni Megváltó Leányai soproni tanintézetével kapcsolatos női kézimunka tanfolyam”.⁸⁶ 1929-ben a budapesti nőipariskolák mellett több vidéki városban is volt ilyen iskola Debrecen, Dombóvár, Győr, Hódmezővásárhely, Miskolc, Nyíregyháza, Pápa, Pécel, Pécs, Sátoraljaújhely, Sopron, Székesfehérvár, Újpest településeken.⁸⁷

A nőipariskolák célja a korabeli közgazdasági lexikon szerint „a növendékeket a női kézimunkák különböző ágaiban rendszeresen kiképezni a végből, hogy a nőipariskolában szerzett ismereteiket és ügyességüket úgy a család körében, mint a gyakorlati életben hasznosítani képesek legyenek.”⁸⁸

A váci iskola létrejöttében három személyt emeltek ki az első iskolai értesítőben: a váci püspököt, Hanauer A. Istvánt, az egyházmegyei tanfelügyelőt, dr. Oetter Györgyöt és dr. Deák János állami ipariskolai tanárt, iparoktatási szakelőadót, aki a gyakorlati megszervezésben segítette a Vincés-nővéreket.⁸⁹ Az 1939-ben megjelent évkönyvben Kolossváry Mihály felsőházi tag, nagyprépost úr, korábbi tanfelügyelő hagyatékaként mutatja be a váci nőipari iskola létesítését. Ő volt az, aki a modern és megváltozott időknek és a váci igényeknek megfelelő új iskolatípust keresett az első világháború után. Tervezetét, a katolikus szempontoknak megfelelő változtatásait a kereskedelmi miniszter nem fogadta el, ezért nem valósult meg korábban a nőipari iskola Vácott.⁹⁰

Az 1939-es értesítőben az egyházmegyei tanfelügyelő kiemelte, hogy ez az iskola a lányok családi életét fogja megkönnyíteni, mert nem kell ruhákat vásárolniuk. Ugyanakkor az iskola továbbfejlesztésének és a magasabb ipari képzésnek lehetőségét is felvázolta, mert az 1938. évi XIII. tc. alapján érettségit adó nőipari középiskola is lehetett volna a váci nőipari iskola. A nőipariskola ugyanis a korábbi években csak a munkakönyv váltásának és 6 hónapi gyakorlat után a mestervizsga lehetőségét biztosította tanulóinak a bizonyítványuk kézhez vételével.⁹¹

A nőipariskola célját az 1939-es értesítőben így foglalták össze: „1. Vallásos, hazafias érzelmű, általános műveltségű és szakképzett

⁸⁶ Közgazdasági Értesítő, 1926. szeptember 2. 12.

⁸⁷ Ipari szakoktatás. In: Közgazdasági Enciklopédia, II. kötet, Bp. [1929] 936-937.

⁸⁸ Ipari szakoktatás. i. m. 937.

⁸⁹ A váci „Karolina” róm. kat. polgári leányiskola, kétéves női kereskedelmi szaktanfolyam és nőipariskola értesítője az 1936-37. tanévről. Vác, 1937. 49.

⁹⁰ A váci római katolikus „Karolina” nőipariskola évkönyve az 1938-39. iskolai évről. Az iskola fennállásának III. éve, szerk.: Batizfalvy Augusztina, Vác, 1939. 4.

⁹¹ Uo.

iparosokat nevelni a társadalom számára. 2. A leányok széles tömegeinek visszavezetése a családba, és pedig annak hasznos tagjaként. 3. Arra képezi őket, hogy a család legtöbb szükségletét maga látja el és emellett, ha kell iparával pénzt is tud keresni. Mindezeket azonban növendékeink csak akkor tudják megvalósítani, ha tanulmányaik során minél több alkalmat nyernek arra, hogy elméleti tudásukat a gyakorlatban is érvényesítik.”⁹²

A nőipariskola első tanári karában csak ketten voltak nem szerzetesnővérek. Az erkölcsstant oktató Szauder Gyula és a számtant tanító dr. Thurzó Emília. Az irgalmas nővér tanárok: Batizfalvy Augusztina (magyar, történet, földrajz) Bogár Felicitász (munka, anyagismeret), Buzogányi Bernarda (szakrajz), Ritter Katalin (ruhadíszítés) és Ruzinkó Cecília (díszítőrajz).⁹³

Az első évben a 24 beiratkozott tanulóból a tanév során egy kimaradt. 21 tanuló római katolikus vallású, egy evangélikus és egy református volt. Lakhelyük szerint a többség (16 fő) váci volt, a többiek Nógrád megyéből.

1937-ben a tartományfőnök helyettese vizitációjáról a Váci Hirlap is tudósított, és bemutatta az irgalmas nővérek új iskoláit, hogy milyen kulturális értékei a városnak. „Talán még a váciak sem sejtik, hogy minő munka folyik pl. a négyévfolyamúnak indult női ipariskolában. A lenyűgözően ízléses szobák, a meglepően szép rajzok, stílusos minták és színpompás hímzések — melyeket mind a tanulók önállóan készítettek — beszédesen igazolják ennek a modern női iskolának rendkívüli jelentőségét. Valószínűleg a váci úrilányok nevelésében rövidesen nélkülözhetetlen tényező lesz ez a második évében működő intézmény.”⁹⁴

Ez a jóslat azonban nem vált valóra, mert érdeklődés hiányában 1942-ben megszűntették az iskolát. Az utolsó 1941-42-es tanévben az első évfolyamra csak két fő jelentkezett, ezért nem is indították.⁹⁵ Az 1940-es szakoktatási évkönyv szerint is 40 tanulóból csak 14 végzett.⁹⁶

⁹² A váci római katolikus „Karolina” nőipariskola évkönyve az 1938-39. iskolai évről. Az iskola fennállásának III. éve, szerk.: Batizfalvy Augusztina, Vác, 1939. 19.

⁹³ A váci „Karolina” róm. kat. polgári leányiskola, kétéves női kereskedelmi szaktanfolyam és nőipariskola értesítője az 1936-37. tanévről. Vác, 1937. 51.

⁹⁴ Váci Hirlap, 1937. december 19. 5.

⁹⁵ A váci római katolikus „Karolina” nőipariskola évkönyve az 1940-41. iskolai évről. Az iskola fennállásának V. éve, szerk.: Batizfalvy Augusztina, Vác, 1941.

⁹⁶ Szakoktatási évkönyv 1940, i. m. 229.

Összefoglaló

A lányok oktatása Vácott a 18. századtól kezdve a katolikus egyház támogatásával fejlődött. A 19. század második felében nyitott magán leánynevelő intézetek mutatták, hogy a helyi polgárságnak igénye van egy, az elemi oktatást meghaladó középszintű lányiskolára is. A Depaui Szent Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek rendje 1880-tól foglalkozott lányok oktatásával Vácott. 1882-től nemcsak óvodát, hanem iskolát is működtettek. Nekik köszönhetően a leány polgári iskola már 1892-ben megnyitotta kapuit Vácott, míg a fiú polgári iskolára 1911-ig várni kellett. A váci püspökök és kanonokok is felismerték a leánynevelés jelentőségét, ezért is támogatták a katolikus leányiskolák fejlődését Vácott a korszak főpásztoraihoz hasonlóan. A két világháború között létezett 66 katolikus polgári iskola, melyből 50 leány polgári iskola, egyike volt a váci Karolina.⁹⁷

1935-ben így foglalták össze a Karolina addigi történetét: „... az iskola szépen fejlődött, tanulóinak száma egyre gyarapodott s a város teljes megelégedését és elismerését érdemelték ki a közszeretnek és köztiszteletnek örvendő Irgalmas Nővérek, akik az iskolát arra a nivóra emelték, amelyen ma áll.”⁹⁸

A főváros közelsége részben hátráltatta is a váci iskolák fejlődését, hiszen a tehetősebb családoknak lehetőségük volt Budapesten taníttatni gyermekeiket. A két világháború között éppen az utazástól való megkímélés gondolata hozta, hogy a lányok részére helyben is létrehozzanak középszintű oktatási lehetőséget.

A női kereskedelmi szaktanfolyamok már az 1910-es években hiányoztak a vármegye oktatási lehetőségei közül. Az első világháború következményeként, a munkaerőhiány csökkentésére és a nők munkához való jutásának megkönnyítésére más városokhoz hasonlóan Vácott is kereskedelmi szaktanfolyamot indítottak 1916-ban Podhorányi József prelátus-kanonok kezdeményezésére. Ez az első években csak a helyszínen kötődött a Karolinához, mert a tanárok piaristák mellett világi szakoktatók voltak. 1933-tól az irgalmas nővérek közül kerültek ki a tanfolyam tanárai is.

A Karolina iskola keretében a két világháború között két új iskola jött létre a női kereskedelmi szaktanfolyamból kifejlődött négy évfolyamú női felső kereskedelmi iskola, valamint az 1936 és 42 között létezett nőipariskola. Ez utóbbi a Vincés-nővérek magyarországi rendjének iskolai reformtörekvéseihez is igazodott, mert 1937-ben a budapesti Ranolder Intézetük keretében (és épülete mellett) hozták létre a „Klára” nőipari iskolát, melyben a korszak keresztény nő- és családanya eszményének megfelelően, ugyanakkor modern gyakor-

⁹⁷ Mészáros I.: A katolikus ... i. m. 214.-254.

⁹⁸ K. K.: Milyen iskola felállításával fejleszthetnénk városunk leánynevelését? In: Váci Hírlap, 1935. június 30. 1.

lati tudást adva kívánták oktatni a lányokat. Hasonló nevelési eszményekkel találkozhatunk a Karolina értesítőiben is. A női felső kereskedelmi iskola működtetése azért is különleges volt, mert a 18 iskola többsége városi vagy községi tulajdonban volt.

Művelődéstörténeti kuriózumként Migazzi váci püspöknek köszönhetően a magyarországi leányiskolák egyik elsője, az angolkisasszonyok intézete a 18. század végén néhány évig Vácott működött. A helyi leányoktatási intézmények fejlődésében a püspököknek, kanonokoknak, egyházmegyei tanfelügyelőknek később is nagy szerepük volt. Közülük érdemes kiemelni gróf Csáky Károly püspököt, aki az új iskolaépület és zárda emelésével nemcsak a leányoktatás korszerű feltételeit és fejlődésének lehetőségét teremtette meg, hanem neki köszönhetően az irgalmas nővérek rendje Vácott maradhatott.

A lányok oktatásának fejlődése hozzájárult a fiúk oktatásának fejlesztéséhez is. Például 1886-ban, a Szent Miklós téri új iskolaépület felépítése után, több helyük lett a fiúosztályoknak is, vagy a Karolina új épületébe való átköltözéssel ismét az elemi fiúiskoláknak lett nagyobb helyük, ami jobb oktatást tett lehetővé.

A váci lányok tanítása mellett a város kulturális életének emeléséhez is hozzájárultak ezek az iskolák. A Karolina polgári iskola, majd a kereskedelmi szaktanfolyam, később a felső kereskedelmi iskola és a nőipari iskola Vác iskolavárossá válásához is hozzájárult, mert nem csak a városból és a környékből, hanem más megyékből is itt tanultak.